

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE KENDİLERİNİ DEĞERLENDİRMELERİNİN ANA BABA TUTUMLARI VE BAZI SOSYO DEMOGAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ¹

Özcan SEZER

İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı, Malatya

Vuslat OĞUZ

İnönü Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Programı, Malatya

Özet

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin kendilerini değerlendirmelerine ilişkin anne baba tutumları ve bazı demografik değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmaya 394 erkek, 332 kız olmak üzere toplam 726 kişi katılmıştır. Öğrencilerin kendilik değerini belirlemek için “Sosyal Karşılaştırma Ölçeği”, algılanan anne ve baba tutumlarının ölçümü için “Ana Baba Tutum Ölçeği” ve kendilerine ilişkin bilgiler için “Kişisel Bilgi Formu” uygulanmıştır. Verilerin analizinde nonparametrik istatistiksel tekniklerden Mann-Whitney U Testi ve Kruskal Wallis H-Testi kullanılmıştır. Sonuçlar cinsiyet, yaşanan yer, sınıf düzeyi, düşük düzeyde demokratik, yüksek düzeyde koruyucu/istekçi ile orta ve yüksek düzeyde otoriter anne baba tutumu ile kendilik değeri arasında anlamlı fark olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite öğrencisi, kendini değerlendirme, anne baba tutumları.

THE RELATIONSHIP BETWEEN UNIVERSITY STUDENTS' SELF EVALUATION, PARENTAL ATTITUDES, AND SOME OTHER VARIABLES

Abstract

The relationship between predictors of university students' self evaluation such as parental attitudes, and some demographic variables were examined in this study. A total of 726 university students consisted of 3944 males and 332 females participated in this study. “Social Comparison Scale” to measure participants' self-esteem, “Parental Attitudes Scale” to measure parental attitudes, and “Personal Information Form” developed by the researchers to get personal information of the participants were employed. In data analysis, , Mann-Whitney-U Test, and

¹ 21–23 Ekim 2009'da Adana Çukurova Üniversitesi'nde düzenlenen Uluslararası Katılımlı X. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Kruskal Wallis-H Test were used. The findings indicated significant differences between gender, living in, class degree, low-levels of democratic parental attitudes, high levels of protective/desirous parental attitudes, medium and high levels of autocratic parental attitudes.

Key Words: University student, self evaluation, parental attitudes.

1. GİRİŞ

Anne babalar çocuklarının bedensel, psikolojik ve sosyal yönlerden gelişiminin desteklenmesi için gerekli ortamı sağlamakla sorumludurlar. Çocuklar her geçen gün yeni şeyler öğrenirler ve en önemli rol modelleri anne babalarıdır. Aile bireyleri arasındaki iletişimin sağlıklı olduğu bir aile ortamında büyüyen çocuklar kendilerini iyi hissetmekte ve bunu davranışlarıyla yansıtmaktadırlar. Çocuklar anne babalarının kendilerine gösterdiği ilgi ve davranışlara göre kendi algılamalarını biçimlendirmek ve bir benlik kavramı geliştirmektedirler.

Hogg ve Vaughan'a (1) göre benlik kavramını "Kendini Değerlendirme, Kendini Doğrulama ve Kendini Kayırma" olmak üzere üç temel güdü desteklemektedir. Bunlardan kendilik değeri benlik kavrayışının anahtar özelliğini taşımaktadır.

Kendilik değeri kişiliği oluşturan önemli öğelerden biridir ve karmaşık bir yapıya sahiptir (2). Kendilik değeri bireyselliğin doğrusal bir birleşimi, bireyin kendisi hakkında uygun bulduğu ya da bulmadığı bir değerlendirme tutumu (3) kişinin kendine has özellik, yetenek ve davranışları ile kendisini sevmesi, takdir etmesi ve onaylamasıdır (4, 5). Shavelson ve arkadaşları (1976) kendilik değerini, başkalarından gelen geri bildirimler, pekiştirmeler ve atıflarla birlikte, deneyim ve çevreyi yorumlamayla biçimlenen bireyin kendisi hakkındaki bakış açısı olarak ifade etmişlerdir (6). Kendilik değeri öğrenilmektedir, bu nedenle karşılaşılan olumlu ya da olumsuz yaşantılar kendilik değerini etkilemektedir (7, 8, 9). Bireylerin kendilik değerinin gelişimi için tehlikelerden korunduğu, fakat aynı zamanda deneyim ve keşfetme özgürlüğünün sağlandığı bir çevrenin olması gerekmektedir (10).

Yapılan çalışmalar kendilik değer düzeyi yüksek olan çocuklar ile kendilik değer düzeyi düşük olan çocuklar arasında önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Kendilik değeri yüksek olan kişilerin sorumluluk sahibi, karar verirken olanaklarının farkında olan, davranışlarının sonuçlarını doğru tahmin eden, yeni şeyler denemeye meraklı, başkalarının ihtiyaçlarına karşı duyarlı, ilişkilerinde saygılı ve değer verici, engellenmeye tahammül edebilen, çatışma süreçlerinde pozitif ve yapıcı çözüme ulaşmada etkili, çevresindekileri etkilemede yetenekli ve yaptıklarından memnun olan bireyler oldukları görülmektedir. Kendilik değeri düşük olan kişiler ise başkaları tarafından kolayca yönlendirilen, kolay şekilde engellenmişlik hisseden, kendi hata ve eksikleri için sık sık başkalarını suçlayan, yetenek ve ilgilerini yeterince tanımadıkları için onları yeterince kullanmayan kişiler olmaktadır (11, 12, 13, 6).

Davranış bilimlerinin önemli kavramlarından biri olan tutumlar kişilerin belli bir

insana, gruba, nesneye veya olaya yönelik olumlu ya da olumsuz bir şekilde düşünmesine, hissetmesine ya da davranmasına yol açan oldukça kalıcı yargısal bir eğilim olarak tanımlanmaktadır (14, 15). Anne ve babaların çocuklarını büyütürken uyguladıkları tutumlar çocukların ilk yıllardaki yaşantıların biçimlenmesinde ve benlik yapısının gelişmesinde önemli rol oynamaktadır (16, 17).

Literatüre bakıldığında anne babaların çocukları ile olan ilişkilerinde sık olarak uyguladıkları tutumların çeşitli başlıklar altında gruplandırıldığı görülmektedir. Çocukların kişilik gelişimi için en uygun anne baba tutumu, koşulsuz saygı ve sevginin gösterildiği **demokratik anne baba tutumudur**. Demokratik anne baba tutumu çocukların hem denetlenmesine ve hem de onların ihtiyaçlarının karşılanmasına fırsat vermektedir. Demokratik tutumu uygulayan anne babaların sergiledikleri davranışlar birbiriyle tutarlı, kararlı ve güven vericidir. Bu tutumla belli sınırlar içinde çocukların bazı davranışları yapmasına izin verilir ve böylece onların sorumluluk duygusunun gelişmesine uygun ortam hazırlanmış olunur. Anne babalar her çocuğun kendine özgü bir gelişim kapasitesi olduğunu bildikleri için, çocukların özgürce gelişmesine, yeteneklerinin ortaya çıkmasına ve kendilerini gerçekleştirmelerine izin verirler.

Yaygın olarak kullanılan tutumlardan biri olan **otoriter tutumda** anne babalar çocuklarının gelişim düzeylerini, kişilik özelliklerini ve isteklerini dikkate almadan, kendilerinin istedikleri doğrultuda davranmalarını beklerler. Çocuklar anne babanın istediği gibi davranmadığında sık sık ceza alırlar. Bu tutumu uygulayan ailelerde büyüyen çocuklar öfke, kızgınlık gibi duyguları ile düşüncelerini açıkça ifade edemezler. Böyle ortamların çocukların bağımsız kişilik geliştirmelerini engellediği, özellikle erkek çocukların saldırganlık düzeylerini arttırdığı ve benlik saygısı düzeylerini düşürdüğü görülmektedir (16).

Koruyucu/ istekçi anne baba tutumunda, çocuklar anne babaları tarafından aşırı korunur ve denetlenirler. Çocukların yapabilecekleri pek çok şey anne babalar tarafından yapıldığı için çocukların yaşayarak öğrenmelerinin önüne geçilir. Her konuda çocuklara gereğinden fazla müdahale edilerek, onların kendilerine yeter hale gelmeleri ve kendilerine güvenmeyi öğrenmeleri engellenir (18). Sonuç olarak kendi başına karar veremeyen, bağımlı bireyler yetiştirilmiş olur (19, 20, 21, 22). Anne babalar tarafından kullanılacak uygun davranışlar çocuklarıyla aralarında oluşacak çatışmaları çözecektir. Anne babaların kullandıkları tutum ve davranışlar çocukların başkalarıyla olan ilişkilerini geliştirmeyi etkilemekte, yaşamın ilerleyen yıllarında onların kendilerinin kullanacağı yöntemleri öğrenmesini sağlamaktadır (23).

Bireylerin kendilik değerinin gelişimini pek çok şey etkilemektedir. Anne baba gibi çocuk için çok önemli kişilerden gelen geri bildirimler, pekiştirmeler ve çeşitli öğrenme yaşantıları bireyin kendilik değerini biçimlendirmektedir. Bu nedenle anne babaların çocuklarına karşı yaygın olarak kullandıkları tutumlar önemlidir.

Demokratik anne baba tutumunun bireylerin kendilik değerini olumlu yönde etki-

lerken, koruyucu - istekçi tutum ve otoriter anne-baba tutumunun bireyin kendisi hakkındaki algısını olumsuz yönde etkilediğini gösteren araştırma sonuçlarına rastlanmaktadır. Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine ve ana baba tutum algılarına göre yalnızlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin incelendiği bir çalışmada ebeveynlerini demokratik olarak algılayan çocuklarının kendilerini daha az yalnız hissettikleri, arkadaşlarından ve ailelerinden daha fazla sosyal destek aldıklarını algıladıkları görülmüştür (24). Ergenlerle yapılan çeşitli çalışmalarda, ebeveynlerini demokratik veya müsamahakâr olarak algılayan ergenlerin, ebeveynlerini ihmalkâr veya otoriter olarak algılayan ergenlere göre benlik saygılarının daha yüksek ve daha az genel psikolojik belirti gösterdiği (25); ebeveynlerini otoriter ya da ilgisiz olarak belirten ergenlerin intihar da olmak üzere birçok istenmedik davranışlara yöneldikleri (26); sosyal kaygı düzeyi yüksek olan ergenlerin ailelerinde sosyal kaygı düzeyi düşük olan öğrencilerin ailelerine göre daha fazla otoriter ve koruyucu tutumlarla karşılaştıkları görülmüştür (27).

Anne babanın yaşı, öğrenim durumu, sosyoekonomik düzeyi, çocuk bakımı ve büyüme ile ilgili deneyim ve inançları da anne babaların çocuklarına karşı olan davranışlarını etkilemektedir. Ayrıca çocuğun, anne ve babasının beklentilerine uygun bir çocuğa sahip olup olmaması, ailedeki çocuk sayısı, çocuğun cinsiyeti, karakteristik özelliklerinden memnun olup olmama ve kültürel özellikler de anne babaların çocuklara karşı olan davranışlarında belirleyici olabilmektedir (28, 29). Bu nedenlerden dolayı bu çalışmada üniversite öğrencilerinin kendilerini değerlendirmede cinsiyet, yaşanılan yer, sigara ve alkol kullanma, sınıf düzeyi, anne baba öğrenim düzeyi, kardeş sayısı, sosyo-ekonomik düzeyi ile algılanan anne baba tutum türleriyle olan ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 2006–2007 eğitim-öğretim yılında İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi ve İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nin farklı bölümlerinin birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarında öğrenim görmekte olan öğrenciler oluşturmaktadır. Örnekleme, 2006–2007 eğitim öğretim yılında İnönü Üniversitesinde Eğitim Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi ve İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nde farklı bölümlerin birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarında öğrenim görmekte olan öğrencilerden tabakalı rastgele yöntemle seçilen 726 kişi oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğrenciler hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Öğrencilerin kendilik değerini belirlemek amacıyla Şahin, Durak ve Şahin tarafından 1993'te geliştirilen yapılan

“Sosyal Karşılaştırma Ölçeği” (30) ve algılanan anne ve baba tutumlarının ölçümü için Kuzgun ve Eldeleklioğlu tarafından 1996 yılında geliştirilmiş olan “Ana Baba Tutum Ölçeği” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu’nda öğrencilerin cinsiyeti, yaşadığı yer, sigara ve alkol kullanma durumu, sınıf düzeyi, anne baba öğrenim düzeyi, kardeş sayısı ve gelir düzeyine ilişkin sorular sorulmuştur.

Sosyal Karşılaştırma Ölçeği (SKÖ)

SKÖ, kişilerin kendilik algılarını, başkasıyla kıyasladığında kendisini çeşitli boyutlarıyla nasıl gördüğüne ilişkin algılarını ölçmektedir. SKÖ olumlu ve olumsuz iki kutup halinde sunulan ve 18 maddeden oluşan, her maddesi 1–6 arası puan alan Likert tipinde bir ölçektir. Ölçekten alınan puanlar 18 ile 108 arasında değişmekte olup, yüksek puanlar olumlu kendilik algısını, düşük puanlar ise olumsuz kendilik algısını göstermektedir. Ölçeğin 501 denek üzerinde yapılan güvenilirlik çalışmasında cronbach alfa: .89 bulunmuştur. Yapılan farklı çalışmalarda, ölçüt bağımlı geçerlik karşılaştırmasında Sosyal Karşılaştırma Ölçeği’nin Beck Depresyon Envanteri ile korelasyonu: -.19, ($p<.000$), Kısa Semptom Envanterinin alt ölçekleri ile korelasyonları 0.14 ile 0.34 arasında değişmektedir. Yapı geçerliği ile ilgili yapılan çalışmada, Beck Depresyon Envanterinden 9 altı ve 17 üstü puan alan grupların Sosyal Karşılaştırma Ölçeği’ne göre ayrıştırılabildiği saptanmıştır (30).

Ana Baba Tutumları Ölçeği

Kuzgun ve Eldeleklioğlu tarafından 1996 yılında geliştirilen Ana Baba Tutumları Ölçeği, algılanan anne baba tutumlarını Demokratik (15 madde), Koruyucu/İstekçi (15 madde) ve Otoriter (10 madde) olmak üzere 40 madde yoluyla belirlemektedir. Likert tipinde bir ölçektir ve her madde 1 ile 5 arasında puan almaktadır. Demokratik, Koruyucu/İstekçi ve Otoriter tutumların puanları ayrı hesaplanmaktadır. Ölçeğin Demokratik alt ölçeğine ilişkin iç tutarlılık katsayısı: 0.89, Kararlılık katsayısı: 0.92; Koruyucu/İstekçi alt ölçeğine ilişkin iç tutarlılık katsayısı: 0.82, Kararlılık katsayısı: 0.75; Otoriter alt ölçeğine ilişkin iç tutarlılık katsayısı: 0.78, Kararlılık katsayısı: 0.79 bulunmuştur (31).

İşlem

Veriler, 2006–2007 eğitim öğretim yılında ilgili fakülte bölümlerinin birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerine form ve ölçeklerin uygulanması ile elde edilmiştir. Kitapçık haline getirilmiş olan ölçme araçları, fakültelerin belirlenen sınıflarındaki öğrencilere sınıf ortamında, araştırma ile ilgili gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra, çalışmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilere uygulanmıştır. Uygulamalar yaklaşık 30–40 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Sosyal Karşılaştırma Ölçeği ve Ana Baba Tutumları Ölçeği kullanılarak yapılan bu araştırmaya ait verilerin analizinde; yüzde dağılımı ve aritmetik ortalama gibi betimsel istatistiklerin yanı sıra, ilgilenilen değişkenlerin dağılımıyla ilgili normallik varsayımı sağlanmadığı durumlarda kullanılan istatistiksel yöntemlerden olan bazı nonparametrik istatistiksel analizler kullanılmıştır. Analizler, toplam 726 üniversite öğrencisinin SKÖ'nden ve Ana Baba Tutumları Ölçeği'nden aldıkları puanlar ile Kişisel Bilgi Formu'yla elde edilen veriler üzerinde SPSS 17.0 (Statistical Package for Social Sciences) istatistik programı kullanılarak yapılmıştır. Normal dağılım göstermeyen ilişkisiz iki örneklem için Mann-Whitney U Testi ve ilişkisiz ikiden fazla grubun karşılaştırılması için Kruskal-Wallis H-Testi kullanılmıştır. Sonuçların yorumlanmasında .05 anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır (32, 33, 34).

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

Üniversite öğrencilerinin kendilerini değerlendirmede cinsiyet, yaşanan yer, sigara ve alkol kullanma, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi, kardeş sayısı, gelir düzeyi ile algılanan anne baba tutum türleriyle olan ilişkisini incelemek amacıyla yapılan bu araştırmanın bulgularına aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin cinsiyetine, yaşadığı yere, sigara ve alkol kullanma durumuna, sınıf düzeyine, anne-baba öğrenim düzeyine, kardeş sayısına, gelir düzeyine ilişkin dağılımları

		N	%
CİNSİYET	Kız	394	54.3
	Erkek	32	45.7
	TOPLAM	726	100.0
YAŞANILAN YER	İlçe ve daha küçük yerleş.	264	36.4
	Şehir	461	63.6
	TOPLAM	725	100.0
SİGARA KULLANMA	Kullanmıyor	510	70.2
	Kullanıyor	216	29.8
	TOPLAM	726	100.0
ALKOL KULLANMA	Kullanmıyor	597	82.2
	Kullanıyor	129	17.8
	TOPLAM	726	100.0

SINIF DÜZEYİ	Birinci Sınıf	199	27.4
	İkinci Sınıf	197	27.1
	Üçüncü Sınıf	191	26.3
	Dördüncü Sınıf	139	19.1
	TOPLAM	726	100.0
ANNE ÖĞRENİM DÜZEYİ	Okuryazar olmayan	162	22.3
	İlkokul-ortaokul mezunu	421	58.0
	Lise ve üzeri	143	19.7
	TOPLAM	726	100.0
BABA ÖĞRENİM DÜZEYİ	Okuryazar olmayan	25	3.4
	İlkokul-ortaokul mezunu	358	49.3
	Lise ve üzeri	337	46.4
	TOPLAM	720	100.0
KARDEŞ SAYISI	Tek çocuk	11	1.5
	İki kardeş	325	44.8
	Dört ve daha fazla kardeş	389	53.6
	TOPLAM	725	100.0
GELİR DÜZEYİ	Zengin	18	2.5
	Orta düzey	643	88.6
	Fakir	65	9.0
	TOPLAM	726	100.0

Tablo 2. Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin Sosyal Karşılaştırma Ölçeği Puanlarının cinsiyet, yaşanılan yer, sigara kullanma ve alkol kullanma durumuna göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

Sosyo Demografik Değişkenler		N	X	Sıra Ort.	U	p	Anlamlı Fark
Cinsiyet	Erkek	394	82.55	345.55	58331.50	.01	1-2*
	Kız	332	85.59	384.80			
Yaşanılan Yer	İlçe/daha küçük yer	264	82.56	341.94	55253.00	.04	1-2*
	Şehir	461	84.73	375.06			
Sigara Kullanma	Şigara Kullanmıyor	510	84.28	365.82	53898.50	.64	
	Şigara Kullanıyor	216	83.16	358.03			
Alkol Kullanma	Alkol Kullanmıyor	597	83.89	362.75	38060.50	.83	
	Alkol kullanıyor	129	84.21	366.96			
TOPLAM		726					

* .05

Tablo 2 incelendiğinde, öğrencilerin Sosyal Karşılaştırma Ölçeği'nden aldıkları puanlara göre kendilerini değerlendirmelerinin cinsiyete göre farklılık gösterdiği, kızların kendilerini erkeklerle göre daha olumlu değerlendirdikleri görülmektedir (U=58331.50, p<.01).

Bireylerin ruh sağlığının korunmasında kendine değer verme önemli bir rol oynamaktadır. Kendine duyulan saygının kaybedilmesi ve değersizlik duyguları depresyon ve benzeri psikolojik sorunların en önemli belirtilerinden biri olarak kabul edilmektedir (15). Kendilik algıları olumlu olan ve iç kontrolü güçlü olan kişiler çatışma durumlarında daha olumlu ve yapıcı çözüme ulaşmada daha etkili davranmaktadırlar (6).

Araştırmadan elde edilen bulgu, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre kendilerini daha olumlu yönde değerlendirdiklerini göstermiştir. Ülkemizde kız öğrencilerin okullaşma oranları erkek öğrencilere göre daha azdır. Üniversitede eğitim alma düzeyine gelinceye kadar kızların oranı erkeklere göre giderek daha da düşmektedir. Kız öğrencilerin kendisini erkek öğrencilere göre daha olumlu değerlendirmesi bu öğrencilerin erkek öğrencilere göre birçok engeli aşarak üniversite eğitim düzeyine ulaşmış olması, onların kendilerini daha güçlü ve olumlu algılamasına bağlanabilir. Lise öğrencileriyle yapılan bir sosyal karşılaştırma çalışmasında cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır (35).

Yaşanılan yer açısından karşılaştırıldıklarında şehirde yaşayan öğrencilerin şehir dışındaki yerleşim yerlerinde yaşayan öğrencilere göre kendilerini daha olumlu yönde değerlendirdikleri saptanmıştır ($U=55253.00, p<.05$).

Öğrenciler yaşanılan yer değişkeni açısından karşılaştırıldığında, şehirde yaşayan öğrencilerin kendilerini değerlendirme puanlarının ilçe ve daha küçük yerlerde yaşayan öğrencilere göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. Eğitim imkanları başta olmak üzere çok farklı uyaranlarla karşı karşıya kalmanın küçük yerlerde yaşayanlara göre daha fazla olduğu şehir ortamında yetişmek öğrencilerin kendini tanıma ve kendisine güven duyma olanağını sağlamış olabilir. Erözkan (35) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada yaşanılan yerlere göre sosyal karşılaştırma puanları açısından bir farklılık olmadığı saptanmıştır.

Öğrencilerin sigara ve alkol kullanma durumlarına göre SKÖ' inden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur ($p>.05$). Çocukluk yaşantılarında örselenme ve travmaların olması bireylerde depresif yakınmalara, geleceğe karşı ümitsizlik, olumsuz kendilik algısına neden olduğu gibi bireylerin sigara ve alkol kullanma davranışlarında da artışa yol açabilmektedir (36). Sigara ve alkol kullanma değişkenleri açısından karşılaştırıldığında, sigara ve alkol kullanıp kullanmama göre öğrencilerin kendilerini değerlendirmeleri arasında anlamlı bir fark çıkmamıştır. Bu sonuç sigara içen ve alkol kullanan öğrencilerin bu maddeleri kullanmayan öğrencilere göre oldukça az olmasından kaynaklanmış olabileceği gibi, üniversitede okuyan bireyler olarak kendini tanıyan ve kendinden memnun olmalarından kaynaklanabilir.

Tablo 3. Öğrencilerin SKÖ Puanlarının Bazı Sosyodemografik Özelliklerin Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

<i>Sosyo Demografik Değişkenler</i>		<i>N</i>	<i>X</i>	<i>Sıra Ort.</i>	<i>sd</i>	<i>X²</i>	<i>p</i>	<i>Anlamlı Fark</i>
Sınıf	1. Sınıf	199	83.17	346.97	3	10.882	.012	1-4
	2. Sınıf	197	81.73	341.24				
	3. Sınıf	191	84.39	368.69				
	4. Sınıf	139	87.58	411.57				
Anne Öğr. Düzy.	Okuryazar değil	162	81.95	344.72	2	1.828	.401	
	Okuryazar/ Ortaokul	421	84.47	370.92				
	Lise ve üzeri	143	84.67	362.94				
Baba Öğr. Düzy.	Okuryazar değil	25	75.92	277.56	2	4.133	.127	
	Okuryazar/ Ortaokul	358	84.01	362.65				
	Lise ve üzeri	337	84.46	364.37				
Kardeş Sayısı	Tek Çocuk	11	76.81	290.77	2	2.208	.331	
	2 ya da 3 kardeş	325	83.78	356.08				
	4 kardeş ve üzeri	389	84.25	370.83				
Gelir Durumu	Zengin	18	85.72	426.14	2	4.421	.109	
	Orta düzey	643	84.30	366.09				
	Fakir	65	79.89	320.56				
TOPLAM		726						

* .05

Tablo 3 incelendiğinde, öğrencilerin Sosyal Karşılaştırma Ölçeği'nden aldıkları puanlara göre kendilerini değerlendirmelerinin okudukları sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği, bu farklılığın 1. sınıf öğrencileri ile 4. sınıf öğrencileri arasında olduğu ($X^2(3)=10.882$, $p<.01$), 4. sınıf öğrencilerinin kendilerini 1. sınıftaki öğrencilere göre daha olumlu değerlendirdikleri görülmektedir.

Öğrenciler üniversitede okudukları sınıf düzeyi değişkeni açısından karşılaştırıldıklarında 1. sınıfta okuyan öğrenciler ile 4. sınıfta okuyan öğrenciler arasında kendini değerlendirme açısından anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Üniversite eğitimi bireylerin pek çok yönden yeni kazanımlar edinmesine imkan vermektedir. Üniversiteye yeni başlayan gençler zorlu bir sınavı kazanmanın ardından, çoğu kez ailelerinden uzakta bir şehirde okumaktadırlar. Birinci sınıfta genellikle gelinen yeni yeri ve insanları tanıma ve onlara uyum sağlama çabaları ağır basmaktadır. Üst sınıflara geçtikçe öğrenciler bir yandan ilerde profesyonel olarak yapacakları iş ile ilgili gerekli donanımları elde ederken diğer yandan çeşitli sosyal yaşantılar yoluyla kendilerini geliştirmek imkanı bulabilmektedir. Elde edilen bulgularda 1. sınıf öğrencileri ile 4.sınıf öğrencileri arasında kendini değerlendirme açısından 4. sınıflar lehine bir farklılık olması dört yıl boyunca alınan eğitim ve geçirilen olumlu yaşantılar sonucu olabilir. Yapılan başka bir çalışmanın sonucu da bu bulgu ile paralellik göstermektedir. Sayiner, Savaşan, Sözen ve Köknel (37) üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmada sınıfların yükselmesiyle birlikte öğrencilerin olumlu benlik algılarının da arttığını bulmuşlardır.

Anne öğrenim düzeyi, baba öğrenim düzeyi, kardeş sayısı ve gelir durumuna göre öğrencilerin Sosyal Karşılaştırma Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur ($p>.05$). Literatüre bakıldığında, ilköğretim mezunu olan annelerin orta ve yüksek eğitim almış annelere göre çocuklarına karşı daha olumsuz tutum içinde oldukları, eşi yüksek eğitim almış olan annelerin çocuklarına daha

iyi davrandıkları ve alt sosyo ekonomik düzeyden gelen annelerin daha geçimsiz ve sıkı disiplin uyguladıkları bulunmuştur (38).

Uygulanan Anne Baba Tutumları Ölçeği'nden alınan puanlar, Demokratik Anne Baba Tutumu, Koruyucu/İstekçi Anne Baba Tutumu ve Otoriter Anne Baba Tutumları alt ölçeklerine göre ayrı ayrı gruplandırılarak her bir alt ölçekten alınan puanların en düşük ve en yüksek değerleri bulunmuş, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Her alt ölçek için aritmetik ortalamasının 1 standart sapma solundaki değer ile 1 standart sapma sağındaki değerler arasında kalan puanlar o alt ölçekle ilgili ortalama tutumu, aritmetik ortalamadan 1 standart sapma değerini altında kalan değerlerin düşük tutumu, aritmetik ortalamasının 1 standart sapma üstünde olan değerlerin o alt ölçekle ilgili yüksek düzeyi gösterdiği kabul edilmiştir. Yapılan bu işlen sonucunda elde edilen veriler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Anne Baba Tutumları Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları

ALT ÖLÇEKLER	N	En Düşük	En Yüksek	X	SD	Ortalama Puanlar
Demokratik Anne Baba Tutumu	726	15	75	54.74	11.17	Düşük 43.57'den küçük Orta 43.57 – 65.91 arası Yüksek 65.91'den büyük
Koruyucu/ İstekçi Anne baba Tutumu	726	15	71	32.83	9.30	Düşük 23.53'den küçük Orta 23.53 – 42.13 arası Yüksek 42.13'den büyük
Otoriter Anne Baba Tutumu	726	10	46	20.56	6.62	Düşük 13.94'den küçük Orta 13.94 -27.18 arası Yüksek 27.18'den büyük

Tablo 4'te görüldüğü gibi Demokratik Anne Baba Tutum Alt Ölçeği'nden yaklaşık 44 ve aşağıda puan alanlar düşük düzeyde demokratik, 45 ve 66 arasında puan alanlar orta düzeyde demokratik, 67 ve üzerinde puan alanların ise yüksek düzeyde Demokratik Anne Baba Tutumuna sahip oldukları kabul edilmektedir.

Koruyucu / İstekçi Anne Baba Alt Ölçeği'nden yaklaşık 24 ve aşağıda puan alanlar düşük düzeyde Koruyucu / İstekçi Anne Baba tutumu, 25 ve 42 arasında puan alanlar orta düzeyde Koruyucu / İstekçi Anne Baba Anne Baba Tutumu, 43 ve üzerinde puan alanların ise yüksek düzeyde Koruyucu/ İstekçi Anne Baba Tutumuna sahip oldukları kabul edilmektedir.

Otoriter Anne Baba Alt Ölçeği'nden yaklaşık 14 ve aşağıda puan alanlar düşük düzeyde Otoriter Anne Baba Tutumuna, 15 ve 27 arasında puan alanlar orta düzeyde Otoriter Anne Baba Tutumuna, 28 ve üzerinde puan alanların ise yüksek düzeyde Otoriter Anne Baba Tutumuna sahip oldukları kabul edilmektedir.

Tablo 5. Öğrencilerin Kendilerini Değerlendirmelerinin Algılanan Demokratik Anne Baba Tutum Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Demokratik Tutum	N	Sıra Ortalaması	sd	X^2	p	Anlamlı Fark
Düşük Düzeyde Demokratik	133	289.91	2	39.69	.000	1-2* 1-3* 2-3*
Orta Düzeyde Demokratik	484	361.90				
Yüksek Düzeyde Demokratik	109	460.40				
TOPLAM	726					

*.001

Tablo 5'te görüldüğü gibi anne babasının tutumunu düşük düzeyde demokratik olduğunu algılayan öğrencilerin, anne baba tutumunu orta ve yüksek düzeyde demokratik olduğunu algılayan öğrencilere göre Kendilerini Değerlendirmeleri anlamlı düzeyde düşüktür. Anne babasının yüksek düzeyde demokratik bir tutuma sahip olduğunu algılayan öğrencilerin aldıkları puanların ortalaması anne babasının tutumunu hem düşük hem de orta düzeyde demokratik olduğunu belirten öğrencilerin puan ortalamalarına göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu saptanmıştır ($X^2(2) = 39.69, p < .001$).

Anne babasını orta düzeyde ve yüksek düzeyde demokratik olarak algılayan öğrencilerin kendini değerlendirmeleri, anne babasını düşük düzeyde demokratik olarak algılayan öğrencilere göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Yani anne babasını orta ya da yüksek düzeyde demokratik bulan öğrenciler kendilerini daha olumlu olarak değerlendirmektedirler.

Anne babaların hoşgörülü olduğu ve demokratik tutumun sergilendiği ailelerde çocuklar pek çok yönden gelişimlerini olumlu olarak sürdürürler. Yapılan pek çok çalışma anne babasını demokratik olarak algılayan çocukların daha az psikolojik belirti gösterdiklerini, benlik saygılarının (25, 39) ve kendilerine güvenlerinin daha yüksek olduğunu (40), kendini gerçekleştirmeleri üzerinde olumlu etkisi olduğunu (41), kendilerini daha az yalnız hissettiklerini (24) ve sosyal kaygı düzeylerinin daha düşük olduğunu (27) göstermektedir.

Tablo 6. Öğrencilerin Kendilerini Değerlendirmelerinin Algılanan Koruyucu/İstekçi Anne Baba Tutum Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Koruyucu / İstekçi Anne Baba Tutumu	N	Sıra Ortalaması	sd	X^2	p	Anlamlı Fark
Düşük Düzeyde Koruyucu / İstekçi	143	408.54	2	12.15	.002	1-2* 1-3* * 2-3***
Orta Düzeyde Koruyucu / İstekçi	480	360.43				
Yüksek Düzeyde Koruyucu / İstekçi	103	315.27				
TOPLAM	726					

*.05 ** .01 ***.05

Tablo 6 incelendiğinde anne babasının tutumunu düşük düzeyde **Koruyucu / İstekçi** olduğunu algılayan öğrencilerin anne baba tutumunun orta ve yüksek düzeyde **Koruyucu/İstekçi** olduğunu algılayan öğrencilere göre Kendilerini Değerlendirmelerinin anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Anne babasının düşük düzeyde **Koruyucu / İstekçi** bir tutuma sahip olduğunu algılayan öğrencilerin aldıkları puanların ortalaması ($p<.05$), anne babasının tutumunu hem orta düzeyde ($p<.01$) hem de yüksek düzeyde($p<.05$) **Koruyucu / İstekçi** olduğunu belirten öğrencilerin puan ortalamalarına göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($X^2(2)=12.15, p<.01$).

Koruyucu tutumu benimseyen anne babalar pek çok konuda, çocuklara olması gerekenden fazla müdahale ederek onların deneyim kazanmalarını, kendi sınırlarını görmeyi ve kendilerine güvenmeyi öğrenmelerini engellemektedirler (18). Bu tutumun olduğu ailelerde büyüyen çocukların sosyal kaygı ve yalnızlık düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir (24, 42).

Araştırmada anne babasını düşük düzeyde Koruyucu / İstekçi olarak algılayan öğrencilerin, anne babasını orta düzeyde ve yüksek düzeyde Koruyucu / İstekçi olarak algılayan öğrencilere göre kendini değerlendirmeleri daha olumlu bulunmuştur. Ayrıca anne babasını orta düzeyde Koruyucu / İstekçi olarak algılayan öğrenciler de anne babasını yüksek düzeyde Koruyucu / İstekçi olarak algılayan öğrencilere göre kendilerini anlamlı düzeyde daha fazla olumlu değerlendirmektedirler. Anne babalarının Koruyucu / İstekçi tutumları artıka çocukların kendilerini olumlu değerlendirmelerinin azaldığı görülmektedir.

Tablo 7. Öğrencilerin Kendilerini Değerlendirmelerinin Algılanan Otoriter Anne Baba Tutum Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Otoriter Anne Baba Tutumu	N	Sıra Ortalama	sd	X^2	p	Anlamlı Fark
Düşük Düzeyde Otoriter	109	444.34	2	21.01	.000	1-2* 1-3*
Orta Düzeyde Otoriter	513	354.52				
Yüksek Düzeyde Otoriter	104	323.05				
TOPLAM	726					

*.001

Tablo 7’de anne babasının tutumunu düşük düzeyde otoriter olduğunu algılayan öğrencilerin, anne babasının tutumunu orta ve yüksek düzeyde otoriter olduğunu algılayan öğrencilere göre Kendilerini Değerlendirmelerinin anlamlı düzeyde yüksek olduğunu belirlenmiştir. Anne babasını düşük düzeyde otoriter bir tutuma sahip olduğunu algılayan öğrencilerin kendilerini değerlendirme puanlarının ortalaması anne babasının tutumunu hem orta düzeyde otoriter hem de yüksek düzeyde otoriter olarak al-

gılayan öğrencilerin puanlarının ortalamasına göre anlamlı olarak daha yüksektir ($X^2(2) = 21.01, p < .001$).

Otoriter anne baba tutumunun çocukların gelişimini olumsuz yönde etkileyen tutumların başında geldiği görüşü çocuk gelişimi ve eğitimi alanındaki ortak görüşlerden biridir. İlgili literatür incelendiğinde bu görüşü destekleyen pek çok çalışma olduğu görülmektedir. Bu çalışmalardan bazılarına bakıldığında otoriter tutumun; kendini gerçekleştirme olumsuz etkilediği, korkulu bağlanmaya yol açtığı, intihar da dahil pek çok sapmış davranışa yönelttiği, umutsuzluk, depresif mizaç ve olumsuz kendilik algısına neden olduğu, sigaraya yönelme davranışını arttırdığı, sosyal kaygı düzeyini yükselttiği ve özellikle erkek çocuklarının saldırganlık düzeyini arttırdığı görülmektedir (16, 24, 26, 27, 36, 43).

Toplumumuzda sosyo ekonomik düzey yükseldikçe anne babaların çocuklarına karşı olan olumsuz yaklaşımların azaldığı ve demokratik tutumun daha fazla yer aldığı, sosyo ekonomik düzey düştükçe ailelerin daha çok cezalandırıcı, istismar ve ihmalle varan olumsuz tutumlar uyguladıkları görülmektedir (44).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bulgular, gençlerin kendilik algılarının incelenen bazı değişkenlere göre anlamlı olarak farklılaştığını göstermiştir. Ölçeklerden elde edilen tüm puanlar dikkate alındığında cinsiyet, sınıf düzeyi, yaşanan yer ve algılanan anne baba tutumlarının gençlerde kendilik algısını yordadıkları, kendilik değeri ile demokratik anne baba tutumu arasında pozitif yönde ($r = .317$), koruyucu- istekçi ana baba tutumu ($r = .210$) ve otoriter ana baba tutumu ($r = .167$) arasında negatif yönde bir ilişki olduğu; ancak kendilik değeri ile anne eğitimi, baba eğitimi, kardeş sayısı, gelir durumu, sigara ve alkol kullanıp kullanmama arasında her hangi bir fark oluşturmadığı görülmüştür.

İlgili literatüre bakıldığında yurt dışında anne babaların eğitime yönelik çalışmaların uzun zamandan beri verilmekte olduğu görülmektedir. Son yıllarda bizim ülkemizde konunun önemi anlaşılmış olup anne babaların çocuk yetiştirme ile ilgili bilinçlendirilmesi, çocuğa karşı olumlu tutum geliştirilmesi hakkında ailelere yönelik planlı ve sistemli bir şekilde programlar düzenlenmeye başlanmıştır (45). Eğitim seviyesi ve sosyo ekonomik düzeyi ne olursa olsun ailelerin farklı konularda aile eğitimine ihtiyaç duydukları, uygulanan programların sonunda ebeveynlerin anne babalık davranışlarının olumlu yönde değiştiği, anne babaların çocukla iletişimlerinin olumlu yönde değiştiği bulunmuştur (45).

Ülkemizde anne babaların çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili ihtiyaçları olan bilgileri edinmeleri konusunda kaynakların sınırlı olduğu düşünülmektedir. Çocuk yetiştirme konularında daha çok geleneksel kulaktan dolma bilgilere başvurulması, eğitim seviyesinin düşüklüğü, kitap okuma alışkanlığının yetersizliği, kitle iletişim araçlarının konuya gerekli önemi vermemesi ve benzeri nedenler anne babaların gerekli donanımı edinmesini engelleyen etkenlerden bazılarıdır.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir: Aile içinde anne babalar ve tüm eğitim kurumlarında öğretmenler cinsiyet ayrımı yapmadan çocukların kendilerini tanımaları, güçlü oldukları yönlerini açığa çıkarmak ve zayıf olan yönlerini geliştirmelerine fırsat verecek ortamlar oluşturabilirler. Her eğitim basmağındaki okullarda rehber öğretmenler anne babalarla daha çok bir araya gelerek, çocuklarının gelişim ihtiyaçları ve onlarla etkili iletişim kurma duyarlılıklarını arttıracak “anne baba eğitimi programları” düzenleyebilirler. Anne-baba okullarında, aile danışma merkezlerinde anne-baba eğitimi kapsamına anne-baba tutumları konusu dahil edilerek anne-babalara yönelik uygulamalı çalışmalar (drama, rol canlandırma, dramatizasyon vb.) yapılabilir. Okulda, evde anne baba tutumları ile ilgili çocuktan aileye eğitim verilebilir. Milli Eğitim Bakanlığı, halk eğitim merkezleri personeline, öğretmenlere, sivil toplum örgütlerine anne-baba tutumları ile ilgili hizmet içi eğitim organizasyonları düzenleyebilir. Okul öncesi eğitim kurumlarında, öğretmenler tarafından anne-babalara yönelik anne baba tutumları içerikli eğitim programı oluşturularak anne babaların çocuklarına olumlu tutum geliştirmeleri çok daha erken sağlanabilir ve bu eğitimin okul öncesi dönemdeki çocukların kendilik değerini olumlu yönde geliştirecek kalitede olmasına dikkat edilebilir. Okul öncesi öğretmenleri, eğitim programı kapsamında erken çocukluktan başlayarak çocukların kendilik değerini destekleyici çalışmalar yapabilirler. Rehber öğretmenler okullarda yürüttükleri temel işlevlerine göre rehberlik çalışmalarından olan **ayarlayıcı, geliştirici ve önleyici** rehberlik (46) çalışmaları çerçevesinde belirli aralıklarla ve ihtiyaç duyuldukça anne babalara etkili anne baba olma eğitimi verebilirler. Üniversitelerde özellikle Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümlerinde bulunan öğretim elemanları tarafından öğrencilerin kendilik değerlerini geliştirmeleri ve anne babaları ile olumlu iletişim kurmaları konusunda öğrencilere destek verilebilir. Bundan sonra planlanacak çalışmalarda üniversite öğrencilerinin kendilik değeri ve empatik becerileri arasındaki ilişki incelenebilir. Farklı üniversitelerde okuyan öğrencilerin kendilik değerleri ve anne baba tutumlarına ilişkin çalışmalar yapılabilir.

5. KAYNAKLAR

1. Hogg, M. A. and Vaughan, G. M., Sosyal Psikoloji (çev. Yıldız, İ. ve Gelmez, A.), Ütopya Yayınevi, Ankara, 2007.
2. Guindon, M. H., Toward accountability in the use of the self-esteem construct, Journal of Counseling and Development, 80, 204–214, 2002.
3. Rosenberg, E., Society and the Adolescent Self-Image, NJ: Princeton University Press, Princeton, 1965.
4. Blacovich, J. and Tomako, J., Measures of Self-esteem, In J.P.Robinson P.R.Shaver ve L.S. Wrightsman (Eds), Measures of Personality and Social Psychological Attitudes, Vol. 1.San Diego C.A. Academic Press, 1991.
5. Woolfolk, A., Educational Psychology (8th ed.), Needham Heights, MA: Allyn & Bacon, 2001.
6. Şahin, N. H., Basım, H. N. ve Çetin, F., Kişiler arası çatışma çözme yaklaşımlarında kendilik algısı ve kontrol odağı, Türk Psikiyatri Dergisi, 20 (2), 151–163, 2009.

7. Coopersmith, S., SEI, Self- esteem inventories, Polo Alto, CA. Consulting Psychologist Pres, 1981.
8. Kaplan, L. S., Self-esteem is not our national wonder drug, *School Counselor*, 42 (5), 341–345, 1995.
9. Griffin-Shirley N. and Nes, S. L., Self- esteem and empathy in sighted and visually impaired preadolescents. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 99 (5), 276–285, 2005.
10. Baumrind, D., The influence of parenting style on adolescent competence and substance abuse, *Journal of Early Adolescence*, 11, 56–94, 1991.
11. Pişkin, M., Özsayıyı geliştirme eğitimi (Ed: Y. Kuzgun), İlköğretimde Rehberlik, Nobel Yayınları Dağıtım, Ankara, 1999.
12. Özabacı, N., Öğrencilerin kişisel özellikleri okuldaki başarısını belirler mi? *Yaşadıkça Eğitim*, 65, 27–28. 2000.
13. Tuttle, D. W. and Tuttle, N. R., Self-esteem and adjusting with blindlees, 3rd ed., Springfield IL: Charles C Thomas, 2004.
14. Freedman, J. L., Sears, D. O. and Carlsmith, J. M., Sosyal Psikoloji (çev. A. Dönmez), Ara Yayıncılık, İstanbul, 1989.
15. Budak, S., Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2000.
16. Maccoby, E. E. and Martin, J. A., Socialization in the context of family: Parent child interaction (Eds. Mussen, P.H. ve Hetherington, E. M.), *Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality and Social Development*, 1–101, New York, Willey, 1983.
17. Yavuzer, H., Çocuk Psikolojisi, 26. Baskı, Remzi Kitapevi Yayıncılık, İstanbul, 2004.
18. Navaro, L., Aşırı Koruyuculuğun Çocuk Eğitimine Etkileri, 6. Ya-pa Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1989.
19. Baumrind, D., The effects of authoritative parental control on child behaviors, *Child Development*, 37, 887- 907, 1966.
20. Dökmen, Ü., İletişim Çatışmaları ve Empati, 4. Baskı, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1996.
21. Kulaksızoğlu, A., Ergenlik Psikolojisi. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.
22. Çağdaş, A. ve Seçer, Z., Anne Baba Eğitimi, Eğitim Kitabevi, Konya, 2004.
23. Bailey, B.A., Sevmek Kolay Eğitmek Zor, (Çev. S. Tanrınınkulu), Özgür Yayınları, İstanbul, 2005.
24. Çeçen, R., Öğrencilerin Cinsiyetlerine ve anababa tutum algılarına göre yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 (3), 415–431, 2008.
25. Ceral, S. ve Dağ, İ., Ergenlerde algılanan anne baba tutumlarına bağlı benlik saygısı, depresiflik ve genel psikolojik belirti düzeyi farklılıkları, *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji (3P) Dergisi*, 13 (4), 233–241, 2005.
26. Ulusoy, M.D., Demir, N.Ö. ve Baran, A.G., Ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ve ergen problemleri: Ankara ili örneği, G.Ü. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 3 (3), 367-386, 2005, <http://www.tebd.gazi.edu.tr/c3s3.html>, Erişim Tarihi: 18.06.2009.
27. Erkan, Z., Sosyal kaygı düzeyi yüksek ve düşük ergenlerin ana baba tutumlarına ilişkin nitel bir çalışma, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitü Dergisi / E Dergi ISSI: 13, 10 (10), 120–133, 2002, <http://sosyalbilimler.cu.edu.tr/dergi/download/94.pdf?sc=063>, Erişim Tarihi: 18.06.2009.

28. Aydoğmuş, K., Çocuklarda Uyum ve Davranış Bozuklukları, Ana-Baba Okulu, 9. Baskı, Remzi Yayıncılık, İstanbul, 2001.
29. Uzuner, Y., Çocukta Ruh Sağlığı, Uyum Bozukluğu, Ailede Ruh Sağlığı (ed. Y. Uzuner), Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 45–56, Eskişehir, 2003.
30. Savaşır, I. ve Şahin, N. H., Bilişsel davranışçı terapilerde değerlendirme: sık kullanılan ölçekler, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara, 1997.
31. Kuzgun, Y. ve Bacanlı, F., PDR’de Kullanılan Ölçekler. Rehberlik ve Psikolojik Danışmada Kullanılan Ölçme Araçları Dizisi 1, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005.
32. Büyükköztürk, Ş., Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi Kitabı, 1.Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2002.
33. Balcı, A., Sosyal Bilimlerde Araştırma, 6. Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2006.
34. Sipahi, B., Yurtkoru, E. S. ve Çinko, M., Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi, 2. Baskım, Beta Yayınları, İstanbul, 2008.
35. Erözkan, A., Lise öğrencilerinin sosyal karşılaştırma ve depresyon düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi, Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, 13, 1–18, 2004.
36. Özen, Ş., Antar, S. ve Özkan, M., Çocukluk çağı travmalarının umutsuzluk, sigara ve alkol kullanımı üzerine etkisi: Üniversite son sınıf öğrencilerini inceleyen bir çalışma, Düşünen Adam, 20 (2), 79–87, 2007.
37. Sayiner, B., Savaşan, B., Sözen ve Köknel, Ö., Yükseköğretim gençliğinin benlik algısının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi örneği, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (11), 253–265, 2007.
38. Demiriz, S. ve Öğretir, A. D., Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 10 yaş çocuklarının anne tutumlarının incelenmesi, Kastamonu Eğitim Dergisi, 10 (1), 105–122, 2007.
39. Haktanır, G. ve Baran, G., Gençlerin benlik saygısı düzeyleri ile anne baba tutumlarının algılanmasının incelenmesi. Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi. 5 (39), 134–141, 1998.
40. Leary, M. R. and Kowalski, R. M., Social Anxiety, The Guildford Pres, New York, London, 1995.
41. Kuzgun, Y., Ana baba tutumlarının bireyin kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi, Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, 1973.
42. Hudson, J. L. and Rapee, R. M., The origins of social phobia, Behavior Modification, 24 (1), 102–130, 2000.
43. Keskin, G. ve Çam, O., Ergenlerin ruhsal durumları ve anne baba tutumları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, Anadolu Psikiyatri Dergisi, 9 (3), 139–147, 2008.
44. Haktanır, G., Aral, N., Alisınanoğlu, F., Baran, G., Başar, F., Köksal, A. ve Bulut, Ş., Türkiye’de Anne Baba Tutumu Araştırmalarına Genel Bakış, Cumhuriyet ve Çocuk (Ed. B.Onur), 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.
45. Şahin, F. T. ve Kalburan, N. C., Aile eğitim programları ve etkililiği: Dünyada neler uygulanıyor?, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1 (25), 1–12, 2009.
46. Yurtal, F.D., Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Hizmet Türleri, Psikolojik Danışma ve Rehberlik (Ed. Kaya, A), Anı Yayıncılık, Ankara, 2009.